

334.73:378*М
Р48

Рябенченко Б
Кооперативизм
и школа

2) 2
48

334.75

Б. Рженецький.

КООПЕРАЦІЯ

Я

ШКОЛА

Свідоцтво Р. 00800	
334:22=929	
Р	48
М. П. 1952	

118011

118011

Видана Берднєвського
Районного Союзу Кооперативів.

Заступник Голови Фона 413090

24

10

1919 р.

м. Берднєв на Київщині.

Друкарня Наца і Гельденберга.

ПОВЕРЛЕНЕ 1952

Примітка: виступи проведени
виступили кандидатів Профес
ора Михайла Івановича Таран
Народницького, доповідач добу
ва своєї батьківщини України.

Ми пережили і переживаємо тяжкі часи.
На наших очах йде, майже в цілому
світі руйнація життя людського і людської
культури.

Люди нищать життя людське, якого
ніколи не відновите, нищать легко, не ва
гаючись; руйнують людські громади.

Руйнують вузатурні здобутки ті самі
верстви народу, які своєю тяжкою працею
утворювали їх. Вони руйнують ті засоби до
життя, без яких їм лишилось жебрати і ги
нути, які дали їм життя; руйнують фаб
рики, машини.

Особливо тяжкі форми ця руйнація
прибрала на Україні і на просторі бувшої
Росії.

Це через те, що народ наш зовсім не
визначений до громадського життя, до
спільної праці; темний народ. Народ не ро
зуміє, що він руйнує свою власну працю.

Для того, щоб залобігти тому явленню,
треба виховати молодих громадян, щоб не
були посліпні на своїх батьків. Треба виховати
свідомих громадян сучасної народньої дер
жави.

І одним з засобів, які допоможуть цьому,
є кооперативне виховання дітей школярів.

Основою цієї книжечки є лекція, яку я прочитав цього літа на вчительських курсах в м. Бердичів. Лекція викликала велике зацікавлення з боку вчителівства.

Книжечка далеко не відповідає моїм намірам: доволі давно я збирав матеріяли по питанню кооперативного виховання дітей, але сучасні події не дали змоги використати їх через відсутність комунікації. Тому книжечка виходить далеко не повною, але близький початок навчального року вимагає не відволікати справи.

З джерел, якими користувався, звзначу такі:

Ів. Ластівка: Кооперативне виховання дітей («Світло» 1914 р. Ч. 5); І. Добровольський: Виховання громадських діячів в школі (Вісн. Укр. Школа 1918-1919 р. Ч. 5); М. Лушкевич: Історія шкільн.-спож. кооперативів (Коопер. Зоря 1918 р. Ч. 5); А. Харченко: Про значення кооперації в нар. школах (К. Зоря 1918 ч. 1—2); Проф. В. О. Тетоміан: Кооперація серед дітей и юношества (Петроград, 1913); Проф. Ф. Штаудінгер: Просвітительная деятельность английских кооперативовъ. Москва 1918 р.; Я. Чешка: До трудової вільної школи (В. У. Школа 1913-1919 р. Ч. 3-9); і другі.

Автор

19 серпня 1919 р. Лекція про кооперативне виховання дітей
м. Бердичів.

... і тільки в кооперативі, де всі працюють разом, можна досягти блага народу. Тільки в кооперативі можна досягти блага народу. Тільки в кооперативі можна досягти блага народу.

Місце кооперації в шкільній вихованні дітей.

Росте кількість кооперативів, що – диявольська кількість кооперативна сім'я, але всьому видно, що це дуже багато людей стоїть в стороні від товаришньої кооперативної праці.

Для них незрозуміло, що кооперація має на меті скинути з працюючих ярмо капіталіста, фабриканта, купця і віддати виробництво і розподілення речей споживання до рук народу – але народу сядомого і без принусу організованого в кооперативах.

Не розуміють цієї мети більшість звичайних членів і навіть керівників сучасних кооперативів, які дивляться на товариства, як на власну кримінічку, де під кооперативною ембією ведуть свої спекулятивні справи. Завдяки цьому багато товариств ледве живуть, або гинуть, залишаючи в душах неосвічених людей незадоволення і розчарування в кооперації... Через що це?

Лише одна причина: загальна некультурність і кооперативна несвідомість нашого народу. Народ наш неосвічений, темний, до останнього часу не мав навіть своєї школи,

І кооперація весь час веде боротьбу за свої ідеали з найбільшим ворогом своїм — народньою темнотою. Кооперація веде широку культурно-просвітню працю серед населення, маючи на меті підвищення загальний культурний рівень народу і поширення кооперативну свідомість.

Для цього наша кооперація утворила власну систему продовження культурно-просвітньої праці: улаштовуються бесіди, лекції, курси і школи кооперативної, видається багато часописів і літератури до кооперативним питанням. Але все приймає участь в цій величезній просвітній праці народня школа. Треба їй прийняти до праці на користь народу.

Кооперація в школі... Чи це не суперечить завданням школи?

Питання застави доводять тепер, що школа має завдання лише навчити дітей грамоті. Так думали колись. І дійсно стара школа дивала нам тільки грамотних дітей, які без досвіду не могли згадувати про школу, де пройшли їхні краді дитячі літа, про школу, де примушували їх цілі години нерухомо сидіти, слухати і дивитись замість того, щоб рухатись і самим творити, де напивали бідні голови силою мертвого матеріялу, цілком нездатного для життя. І виховувались такою школою «невотрібні лю-

ди, нікчемні громадяне, нувні, порожні, зіб-
ба гідні на те, щоб стогнати і скаржитись
на других».

Тепер від школи вимагаємо іншого:
школа повинна не тільки грамоти навчати,
але виховати з дітей свідомих громадян,
щоб в життя вони вийшли справжніми чле-
нами людської громади.

Сучасна промисловість і техніка, як
і весь соціально-економічний устрій, не
задовольняються тільки грамотними робіт-
никами, а вимагають більшого: їм потрібен
корисний працівник громадянин, який
може розібратися в громадській праці; уміє
на всякі ділянки, де якоїсь необхідності,
прикласти свою ініціативу й працю і брати
активну участь в створенні колективу. Тому
школа повинна чужо поставитись до цих ви-
мог і виховати молоде покоління в напруженку
їх, де праця і самодіяльність мають зайняти
домінуюче місце.

Життя зладно поставило перед школою
нові вимоги: виховати молодих громадян, при-
щепити їм громадські звички і дисципліну,
прищепити їм свідомість того, що сучасне
життя антир спільної, колективної, праці
повод. Школа повинна підготувати кожного
свого учня до того, щоб після школи з енер-
гією і ясною свідомістю зайняв призначе-
не йому місце в загальній творчій роботі.

Щоб він знав, що своєю може непомітною працею він допомагає утворенню загальнолюдської культури.—і через те, щоб в здобутках культури він знаходив і частку своєї власної праці.

Це—необхідно, бо доти цього не зробить школа, завжди знайдеться сила падаєй, які будуть нищити культуру, через те що вони не знають, що викладають свою працю при її утворенню. Приклади цього ми бачимо в історії всіх народів; особливо болюче нам це бачити тепер.

І одним з найкращих засобів виховання молодих громадян, прищеплення школярам громадських звичок і дисципліни—є кооперація в школі: Це цілком зрозуміло, бо сама природа кооперації полягає в тому, що люди об'єднуються в громади, товариства і спільно проводять ту чи іншу господарську працю, спільно прямують до одної мети. При цьому викликаються громадські звички, товариська дисципліна, звичаями якій окремі члени товариства роблять не те, що кожному з них хочеться, а—що потрібне для загальної певної мети. Кооперація-набарацька школа виховання члена того величного кооперативу, який зветься людською громадою.

Нам можуть заперечити: Кооперація має на меті лише покращити економічне становище людей, вона хоче дешевише продати крам

споживцям, — але вона не може дати матеріялу для морального виховання дітей, що повинна робити школа. А тому „кооперативної лавочки“ не повинно бути місця в школі, де треба виховати душу дитини і прищепити їй любовь до людей і до добра.

Такі слова можна зараз почути від багатьох людей і вчителів, які не розуміють, або не хотять розуміти, кооперативного руху.

Кооперація має на меті не тільки утворити вата крамнички. Коли б Кооперація, висловлюється один з провідників сучасного кооперативного руху, відомий французький професор Ш. Жід — була тільки засобом для того, щоб поліпшити наше матеріяльне становище, або зменшити наші видатки, чи на чомусь зберегти, або де-нільком зробитись багатіями, то вона б ніколи не запалювала серця вогнем, не була, нов, реалізацією для такого великого числа людей.

Коли б кооперація не мала іншої мети та кіншої майбутності окрім того, щоб оджити кілька крамнич бакалійних крамниць то, гадаю, вона не сполучала б в одній вірі та в одній спільній надії мільони людей всіх країн.

Навпаки, кооперативний рух містить у собі високий соціяльний ідеалізм. Цей ідеалізм, ця готовність жертвувати своїми особистич-

ними інтересами для інтересів більш високого порядку уявляв саму основу кооперації, без котрої кооперативний рух не може розвиватися," — так окреслює ідеалістичні завдання кооперації покійний набув український вчений і кооператор-Професор М. І. Турецько-Барановський.

Високий ідеалізм кооперації утворив також високу, просяниту любов'ю до людськості, кооперативну мораль: „сі за ідного і один за всіх."

Наведені думки влетіли в людського розуму і науки, гадано, досить яскраво підтвержують, що пам'ятаються ті, хто не бачить в кооперації високого ідеалізму.

Вони пробували з'ясувати думку, що введення кооперації в школу допоможе здійснити те велике завдання, яке на школу поклали жити: виховати молодих громадян, членів людського колективу.

Думка ця не нова. Ще з половиною минулого віку кращі педагоги і кращі кооператори віснили це питання. Вони мали одну мету — виховати молодих громадян; добре розуміли, що кооперативне виховання дітей підіймає загальний їх розвиток і разом з цим дає молодих свідомих членів кооперативної родини.

Звичайно, рух за введення кооперації в школу вперше виник серед того марша,

серед якого почався кооперативний рух—в Англії. Там він виявлявся в ознайомленні школярів з теорією і історією кооперації і кооперативним рахівництвом шляхом утворення курсів для дітей.

Після кооперація завойовувала школу і в Франції, пізніше в Бельгії, Італії, Америці, на решті, на Україні, також в бушій Росії.

В цих країнах кооперація вйшла в школу цілком иным шляхом—через утаб-
рення „шкільних кооперативів“, які склада-
лися з школярів і в яких молоді кооператори
практично знайомилися з кооперативним
рухом.

Ми поспраємося тепер більш докладно
розглянути становище кооперації в школі в
згаданих країнах.

Кооперативне вчовання дітей в Англії.

Англійські Кооперативи ще з половини
минулого віку звернули велику увагу на рос-
повсюдження кооперативної свідомості серед
населення. В 1844 році Рочдельські піонери
постановили відлічувати 2½% прибутку на
культурно-освітні справи. Перший Коопе-
ративний З'їзд в Лондоні, що відбувся
1869 року, закликав усі кооперативи до цієї
праці.

Англійські кооперативи, зрозумівши, що
ширити кооперативні ідеї треба не тільки

серед дорослих, а також серед дітей і молоді шкільного віку, надзвичайно уважно поставились до кооперативного виховання молодих громадян.

Вже 1898 року на кооперативному З'їзді відбулась нарада про просвітню діяльність кооперативів, після якої почали організуватись кооперативні курси для дітей.

Тепер Англійські кооперативи, які опередили в своїй праці кооперативи інших народів, мають детально розроблений програм своєї культурно-просвітньої діяльності.

В опублікованому програмі Кооперативного Союзу, який ідеально об'єднує Англійську кооперацію, мають ся такі головні засади:

1. Мета культурно-просвітньої діяльності кооперативів перш за все — виробити кооперативний світогляд, кооперативні звички через ознайомлення слухачів з історією, теорією і головними принципами кооперативного руху, а також з політичною економією, історією промисловості і з державним устроєм, оскільки вони сполучені з кооперацією.

Друга не менш важлива мета — приготувати членів кооперативів (як мужчин так і жінок) до участі для здійснення економічних і соціальних реформ і взагалі до участі в громадському житті.

Програм закінчується знаменитими словами: „Просвітня праця мусить торкатися

всього, що має відношення до кооперативного життя."

Улаштування курсів, на яких викладається теорія і історія кооперації, історія англійської промисловості, основ народного господарства і наука про суспільство є головним завданням кооперативної просвіти. Для дітей різного віку відповідано пристосовується навчальний матеріал.

Всі учні, в залежності від віку, поділені на три відділи: молодший відділ — діти від 10 до 16 літ, середній відділ — всі ті, хто добре закінчив програм молодшого відділу і старший відділ — тям приймають не молодше 16-ти літнього віку, також бувають і 40—50 літні люди. Кожен відділ поділяється на три групи в залежності від підготовки учнів.

Ми детально тепер сплинемося, головним чином, на молодшому відділі, в тій надії, що можемо використати багато корисного і для своїх молодих громадян.

Молодший відділ, як вже зауважено, поділяється на три групи: перша від 10 до 12 літ, друга від 12 до 14 літ і третя від 14 до 16 літ.

Для ознайомлення з кооперацією дітей першої групи користуються відповідно складеним підручником Іен Нікольсон — Наша історія : книжка невелика, але гарно видана і багато ілюстрована — як це і треба для дітей.

В передмові оповідається про перевагу колективної громадської праці навіть в житті тварин (вошки, бджоли, осн, бобрн і багато інших). Після ідуть 12 оповідань: Іан Нїкольсон — про тяжкі часи початку промислового життя Англії; про лїсні часи, коли жили і працювали Англіїські кооператори і такі кооперації, — Роберт Олен, Шефтсбер; про поліпшення соціального законодавства; про роцдельські пїонерів, про кооперативне розподїлення і виробництво; як повстали товариства туртових закупок і, наприкінці, загальний начерк кооперативного життя, де керуються принципом: «сі за одного, один за всіх». В кінці також уміщено кілька кооперативних пісень.

Але ці оповідання повинні лиш бути ґрун-том для настання дітей. Просвітній Комїтет визнає, що після цієї книжки повинні бути не лекції, а окремі малюнки життя, складені на підставі її матеріалу. Зі становищем робітничої класи і з історією роцдельських пїонерів дітей повинно добре ознайомити через бесїди і обговорення. Щоб привабити дітей до науки, радять організувати спїан, декламації, читання з чарівним лїстарем.

Для більшого ознайомлення наведемо навчальний план для третьої групи (від 14 до 16 лїт).

Соціальний промисловий стан Англії в XVIII віці,—історичні начерки, малюнки, вірші, одривки для читання.

Закони того часу, їх суворість і несправедливість; безсильність поліції, в'язниця, відповідні історичні оповідання.

Жорстокість багатя, дтяча праця в копальнях; короткі відомости про Озена і Шефтобері, темнота народня, відсутність книжок, податки на друковане слово. Короткі відомости про злібіні закони, про Кабдена і Брайса і другі ворогі злібіні податкі. Відрваність села—відсутність залізниць; парусні кораблі—не було пароплавів. Реміство в селі, незалежне життя, але низький культурний стан—відсутність машини.

Початок фабрик-садові машини. Жорстокість що до робітників і дітей зростає. Подрібні біографи Озена і Шефтобері.

Відсутність робітничих організацій; зріст міст, великі паки заховають селянські землі, голодна заробітна плата.

Історія Французької революції.

Спілка рочальських піонерів; їх мета і завдання. Розвиток розподільючих кооперативних крамниць; чим відрізняються вони від приватних крамниць (увага: на перший план висувати більш важне; про діленням говорити не слід.)

Кооперація в природі (у тварин)—по книжці „Наша історія“, яку ми згадували.¹⁾

Також детально і відповідно до віку розроблені плани для других відділів і груп. Але крім викладання лекцій, молоді кооператори мають в своєму розпорядженні численну літературу, пристосовану для їхнього віку, і навіть кооперативну часопись для молоді під назвою „Наше Товариство“.

Для захоплення дітей до вивчення кооперації розроблена ціла система нагород і публічних іспитів. Нагороди видаються з коштів, одержаних кооперативами, тим хто більш старанно і успішно виконує винюги навчального плану і хто найкраще складає іспит. Списки нагороджених публікуються в часописах. Публічні іспити проводять найменше складені для цього Комісії, і, хто витримав іспит, одержує свідоцтво, яке полегшує йому шукання праці. Тут слід зауважити, що в 1914 році—склали іспит за середній відділ 9454 юнаків.

Шкільні Кооперативні товариства в Франції і в Бельгії.

В Франції з половини XIX віку почали засновуватися Шкільні Освідні каси,—але кооперативного змісту в них не було. Вони лиш привчали дітей до ощадливості; допомо-

вали учням зберігати гроші, а як ті гроші витрачалися—чи на дурниці, чи на корисне діло—їх не обходило.

Але з 1881-го року з ініціативою буйшого Французького крамаря Коле почали засновуватися товариства взаємодопомоги, які мають на меті зберігати гроші на випадок звороти і на старість, себ—то мають на меті каси пенсійні і страхові.

Перше таке Товариство під назвою „Шкільне муніципальне товариство взаємодопомоги XIX округу“ було засноване в 1881 році. До товариства мають право вступати діти від 3-х літ і молоді особи, або їх батьки повинні, що—тижня, в понеділок, давати певний внесок. Діти від 3-х до 16 літ вносять 10 центів на тиждень, а молоді від 16 до 21 року—25 центів.*) Половина внеску йде на загальні фонди товариства; друга половина є власністю члена і записується в його книжку, утворюючи його пенсію.

Заявки таким внескам забезпечується допомога при слабості в такім розмірі: перший місяць слабості—50 центів щоденно, а через 2 і 3 місяці—по 25 центів щоденно; з 16 літ допомога зовсяк зникає.

*) Сума за кожні гроші до літх витрат, а саме від 1/2 копійки; 10 центів—до 1 копійки.

118011
№ 441

Пенсія забезпечується або через власний нерухомий фонд товариства, або через Державну Пенсійну касу; другий спосіб частіше буває.

Шкільні товариства складаються з дійсних і почесних членів; на підставі Французького закону про шкільні товариства, дійсні члени мають бути до 21 року; люди старшого віку можуть бути лише почесними членами. Район діяльності шкільного товариства обмежується звичайно районом школи і дуже рідко налічує менше 100 членів.

Порядкують справами Загальні Збори членів; на зборах мають право бути всі члени, але вибирати Правління можуть лише молодь з 16 літ. Закон вимагає, щоб Правління складалось тільки з почесних членів, себ—то з людей старших 21 року.

І от засноване на таких підставах перше в Франції „Шкільне Муніципальне Товариство XIX округу“ налічує тепер 6721 членів школярів. Капітали його складаються так: капітал „індивідуальний“, що на Книжці кожного школяра—145293 франків; пенсійний фонд 331135 фр., капітал на випадок слабости або смерті 143, 601 фр.*)

*) Франк де кілох коштує на наші гроші—27 копійок.

Висока кооперативна ідея, що покладена в Товариства взаємодопомоги, найшла чудий відгук в молодих чесних душах дітей. Зерно попало на добрий ґрунт.

В 1909 році в Франції було вже 3354 шкільних товариств і 814200 членів в них. Членські вкладки за рік досягли 4½ мільона франків: — при тому більш мільйона видано допомоги слабім школярам.

Детальні відомості маємо за 1905 рік. Існувало Товариств 2244, а дали відомості — 2015. Членів школярів було 568008 а почесних (дорослих) членів — 47200. Капітал товариств на 1-ше Січня 1904 року досяг 4243467 фр., в 1905 році стримано надходок 3749780 фр. Видатків за 1905 рік на пенсії, допомоги було 3206131 фр.

По статистичним відомостям за 1912 рік довідуємось, що Шкільні Товариства налічували 800.000 членів в той час, коли Товариства взаємодопомоги дорослих налічували 3700000 членів.

По відомостям 1914 року в Франції налічувалось 4666 Шкільних Товариств Взаємодопомоги і 870094 членів в них. За 1913—1914 р. вкладок від школярів постушило над 5 мільонів фр.

Шкільні Товариства крім пенсійної допомоги при зворості в широким розмірах приймають участь в „канікулярних колоніях“—

себ—то дають, щоб їхні члени—школярі могли в добрім місці весь відпочити літом, пішукують працю для учнів, дають професійну освіту.

Кооперативний рух серед дітей ішов належним шляхом, згодом приступили до союзного будівництва. В 1906 році в Бардо був заснований „Національний Союз Шкільних товариств взаємодопомги“. Він має на меті організувати департаментські (департамент відноситься нашої губернії) союзи шкільних товариств, вести агітаційно-просвітню працю серед молоді.

Союз також заснує „Післяшкільні товариства взаємодопомги“ і „Лісоводні товариства школярів“. Ці товариства обсажують лісом порожні громадські землі під керуванням ленничого. В нагороду за те надаються гроші, які розпреділюються між членами і даються на їхні книжки. Так, одно Товариство в Естремі засадило лісом 30 гектарів (гектар—біля десятини). Наскільки успішно серед учнів прививається ідея спільної праці в цій ділянці, може свідчити той факт, що лише в одному департаменті Вогез налічується 49 лісоводних Товариств.

Де не можна обсажувати ліс, садовлять дерева в бонів вулиці і т. и. В де—яких місцях Лісоводні Товариства школярів самі

арендують, або навіть купують облюбовані землі на кооперативних засадах.

Шкільні Товариства взаємодопомоги в Бельгії починають існувати з 1896 року. В 1908 році вони склали в Турне Спілку шкільних товариств (Федерацію), яка складалась з 358 товариств, що мали 60893 членів—школярів. Шкільні товариства тут виконують також функції споживчих товариств, постачають для членів шкільне споряддя.

Спілка веде інтенсивну культурно-просвітню працю серед шкільної молоді, дбає про виведення в школах відомостей про кооперацію, і наслідки цієї роботи вже видно: в де-яких бельгійських школах учні пишуть такі праці з обсягу кооперації: „Кооперативна молодьна“, „Товариство Взаємодопомоги“, „Сільсько-господарська кооперація“, „Про користь ощадности“ і т. инш. Таким чином, для Бельгійських школярів кооперативні ідеї знайомі з школи, що впливає на поширення загальної кооперативної свідомости. З Бельгії шкільно-кооперативний рух перекинувся на інші сторони-Голландію, а також Італію.

Шкільні кооперативи в Італії.

В близькій до нас через свою вперту боротьбу за національну самостійність сто-

роні—Італія шкільна кооперація займає поважне місце в кооперативному житті народу.

Перше Шкільне Товариство взаємодопомоги в місті Аяконе з'янувалось 1903 року.—але товариства мало ширини. І лише після Італійського кооперативного Чину, де голосував „Апостол кооперації“ і тодішній міністр Л. Луццаті, поширилась агітація за утворення шкільних товариств взаємодопомоги». Наслідком цієї праці було видання відомим кооператором, а разом з тим і Міністром Земельних Справ, Райнері закону про шкільні товариства.

Згідно Закону, шкільні товариства взаємодопомоги можуть мати триєсту мету: 1) Допомогати при хворості, 2) страхувати від каліцтва і старості — обов'язково через загально-державну „Національну касу пенсій на випадок інвалідності і старості“ і 3) допомогати школярам біднякам. Шкільні товариства мають всі права юридичної особи: грошові операції із звільнені від державних податків. Державна влада також з'обов'язується давати грошову допомогу, потрібну шкільним товариствам, які існують при державних школах.

Але варт зазначити, що кількість шкільних товариств, порівнюючи з Францією, мала, хоч і Італійський закон про шкільні товариства значно кращий Французького. В 1915

році налічувалося всього лиш 58 товариств, — але серед тих товариств є багато надзвичайно великих товариств з великим числом філій.

Так, Міланське Товариство під назвою „Італійська шкільна взаємодопомога“, заснована в 1907 році, має по цілій Італії 630 секцій (філій) і 98000 членів. В кінці 1914 року налічувалося в цьому членських внесків 347100 лір; членам школярів видані допомоги при їх хворобі 167973 лір¹⁾.

Товариство заснувало також дві постійних шкільних колоній: одну над морем в Мауріціо, другу на горах, біля Коме; в них члени школярі платять за повне утримання всього 2 ліри за добу.

Друге велике товариство існує в Венеції; засноване теж приблизно в 1907 р., і має 21 секцію (філію) і 3000 членів.

В Римі 1909 року засноване товариство під назвою „Римська шкільна взаємодопомога“. В 1914 році вона мала 47 філій і 2476 членів. Капітал Товариства в Вересні 1913 року вносила 32937 лір. Як і Міланське Товариство, Римське теж анжляє своїх хворих членів до моря і на гори і доставляє їм допомоги від М'яського Самоурядування що року 2000 лір.

¹⁾ Ліра за наш часі греві до літок вострима біля 40 копійок.

Згідно з значенням законом 1910 року, всі шкільні Товариства взаємодопомоги складають „Національну Федерацію“, себ-то Спілку Товариств, осередок її в столиці Італії—Римі. Загальні Збори Спілки складаються з Представників від шкільних Товариств—можливо посилає одного,— які вибирають керуючі органи: Правління, Виконавчий Комітет і Ревізіяну Комісію.

Крім Шкільних Товариств взаємодопомоги в Італії поширені кооперативні споживчого характеру, для прикладу подамо відомості про два.

Перший такий кооператив, заснований аж 1892 року в Леньяно, на протязі навчального 1892—1893 року придбав і розпродав школярам 2014 підручників і 80000 сшитків. Від цього року зекономили 1300 лір; крім цього на 300 лір підручників і сшитків даремно роздали незнаючим школярам. Через три роки кооператив так розрісся, що міг скласти даремно для 286 школярів підручників, а крім цього заснував шкільну їдальню, придбав музичні струменти і знаряддя для фізичних вправ.

Шкільний Кооператив, заснований в 1910 році в Протопа—Пеліні, маючи капіталу 2000 лір, зміг при купівлі підручників і сшитків мати знижку до 40—50%. Прибуток в 700

лір був витрачений на заснування літньої колонії і шкільної книгозбірні.

Для розповсюдження подібних шкільних кооперативів „Італійська Спілка Народньої Освіти“ утворила при собі відділ для придбання шкільних підручників і приладдя.

„Національма ліга Італійських кооперативів“, що об'єднує цілком всю кооперацію Італійського народу, виробила також зразковий статут шкільних кооперативів.

Головні засади його такі:

а) Мета шкільного кооперативу постачати школярам книжки, ошіткю і инше приладдя по собівартості або з невеличкою надбавкою.

б) Щоб бути членом кооперативу, учень повинен взяти від свого учителя дозвіл, підписаний батьками, знести вступну плату, а також робити внески що-місяця.

в) Член має купувати все в кооперативі; може купувати в борг.

г) Річні збори батьків вибирають Президія Шкільного Кооперативу. Вони складається з Голови, Секретаря (дві разом і разівник і продавець) і п'яти радників: двох вибирають з-поміж учителів, двох від тих інституцій, що допомагають кооперативу грошинами, і одного з-поміж батьків. Ті ж збори вибирають також і двох членів Ревізійної Комісії.

д) Чистий прибуток поділяється так: частина відлічується на утворення запасового капіталу; частина — покупцям на куплений крам.

е) Члени Кооперативу — зокрема зобов'язуються виконувати обов'язки членів у школі в кооперативі, також уповноважуються розподіляти поміж школярами шкільне приладдя, придбане кооперативом.

Для закінчення огляду шкільного кооперативного будівництва в Італії треба зауважити, що тут, як і в Франції, розповсюджені *Дісоводи Товариства*.

Так, лісоводне товариство в Чезені засадило тополями 6000 квадратних метрів землі; тепер Товариство від продажу лісу очікує щорічне прибутку 10000 лір.

Шкільна кооперація в Америці.

Цілковитою оригінальністю характеризується шкільне кооперативне будівництво в Америці — там воно виявилось в утворенні різних клубів або спілок пов'язаних до сільсько-господарських товариств. Це відомі давні економічній природі краю, в якому головну роль відіграє сільсько-господарська промисловість.

Сільсько-господарські клуби, або спілки хлопців і дівчат шкільного віку почали

засноуватися кілька літ тому і мають на мет навчити молодих господарів, як найкраще порядкувати діля землі і, взагалі, з молодих літ приучити до хліборобської праці, з якої вони мають жити.

Уряд і громадянство Сполучених Штатів, розуміючи вагу і користь для держави поширення сільсько-господарської свідомості серед школярів, чинило цій справі державний характер. Організацію шкільних клубів провалять дві поважних інституцій: перша повстала завдяки законом 1914 року про сільсько-господарську пропаганду і друга — Бюро скотарської Промисловості.

Перші шкільні Сільсько-господарські спілки були засновані Департаментом Хліборобства щось біля 1910 року — в Північних Штатах і біля 1914 р. в Південних, а в 1915 році членів школярів спілок було вже по над 250000.

На місцях в справі організації школярів Департамент Хліборобства працює спільно з сільсько-господарськими школами, які з'являються осередками сіл-господ. пропаганди.

Для переведення організаційної праці серед школярів призначаються шефи-організатори і їх помічники, які мають відловіані райони діяльності. Допомогають їм сільсько-господ. школи, товариства, а головним чи-

ном сільські вчителі, які в Америці з'являються дійсними вчителями культури, потрібні для народу.

Тепер в Америці є такі сільсько-господарські шкільні Товариства, або, як їх так називають, клуби: 1) товариства-клуби для культури кукурузи (маїсу, качанів), 2) Клуби для приготування консервів, 3) Клуби для розведення свиней і 4) клуби пташників. Будемо розглядати кожне з цих Товариств окремо.

1) Клуби для культури кукурузи

Клуби складаються з молодих хлопців переважно і мають на меті навчити своїх членів, як найкраще розводити кукурузу. Для цього кожного члена повинен по вказівкам місцевого організатора обробити певний савалок землі, засіяти добірним насінням, яке буде показано тем організатором. Далі, кожного члена організатор видає таблиці худі, яким він присуття, скільки працює біля свого поля, яку саме працю провадить — відомості ці відсилаються організаторові, який подрібно розглядає працю кожного.

Коли зберуть з поля, улаштується ярмарок-виставка, видаються там нагороди за найкращі зразки насіння. Клопець, що зібрав найбільше маїсу при найменших

вигатках, робиться „чемпіоном“ свого клубу, і віддають йому особливу пошану.

2) *Клуби для зриваювання консервів.*

Клуби складаються переважно з школярів-дівчат і мають на меті навчити молодих господинь в найкращий спосіб робити консерви з городини.

Кожна дівчина, член клубу, повинна сама обробити $\frac{1}{4}$ акру городу і засадити помідорами, капустою, огірками і іншими овочами. Так само повинні садити під доглядом і керуванням організатора найкращим насінням, яке він їм покаже і навчає, як найкраще біля городу працювати.

Коли городину зберуть фахові люди „інспектріси“, які для цього призначені, навчають дівчат, як найкраще зробити консерви, як для власного споживання, так і для продажу.

В 1912 році клуби консервування в одному з штатів — Північній Кароліні, виробили 76200 пуделків консервів, а через три роки в 1915 р. вже 633000.

Надзвичайно багато праці було покладено, коли налагодили продаж консервів. З самого початку їздили члени клубів по містах і селах і безпосередньо продавали свої вироби. Але бувало і так, що всього не продають і багато псувалось. Тоді життя само навчало

взялись до союзного будівництва. Почали утворюватись союзи графств (по нашому повіті), в які входили членами окремі клуби, а союзи графств об'єднувались в союз штатів (по нашому губернії), на чолі союзу стоять Виконавчі Комітети, в склад котрих входять дівчата—члени клубів; Комітет вибирає місцевий організатор.

Консерви, вироблені молодими кооператорками, вже завойовували собі ринок і збут, завдяки сумлінному відношенню до свого діла молодих членів. Як що попадало пуделко з недобрими консервами, то покупець вертав назад і отримував нове, а член клубу, який доставив кепські консерви, виключався з клубу, себ-то не мав права продавати свої консерви під маркою клубу.

Завдяки тому, продукти були надзвичайно гарні і мали величезний попит.

3) Клуби селітарств.

Перший клуб селітарств заснований був в 1910 році інспектором народних шкіл. Через два роки за цю справу взялась державна інституція Бюро Селітарств, яке існує в кожнім штаті, разом з сільськ. госпос. школами. В 1915 році клуби існували вже в 13 штатах, молодих членів в них налічувалось по над 10000.

Мета клубів свинарства полягає в тому: навчити хлопця удосконалюючим способом відгодовування свиней, насичити вижити користь і вартість різних зарчів для відгодовування, навчити солити м'ясо, — взагалі, звернути увагу молодого господаря на цю важливу галузь господарства.

На кожний штат призначається головний інструктор в цій справі, який організовує клуби, а також видає молодим членам таблиці, куди повинні записувати відомості про свою працю при годівлі свиней. Інструктор доглядає за тям, аби свині відгодовувались згідно інструкціям і вказівкам Бюро Скотарства. Завдання членів клубу полягає в тому, аби згодувати не менше одної свині на „сезон“, яка продається в гуртовий спосіб.

Свиню придбати повинен член клубу на власний кошт, як що він має гроші: а як ні — то клуб уншує спосіб допомогати в цій справі. Перш за все, охоче допомагають місцеві купці, банкіри які купують свиней і віддають клубу для відгодовування. Це для купців було корисно дуже, але молодий член клубу, відчувачи, що це не його абор, тірш ставився до справи, робився якш наймитом.

Тоді винайшли другий спосіб: різні інституції — приватні, громадські позичали грошей на придбання свиней членам клубів.

Молоді казкі видавали в присутності батьків векселя на відповідний в цій справі термін, і, таким чином, практично діти знайомились з кредитовою справою, яка так важлива в економічному житті.

Росповсюдженні також спосіб „безкоштовної ланцюг“. Клуб за позичені гроші купує свиней; коли вони привадуть поросят, двох з них, як виростуть, віддають тому, хто позичив гроші, а свиня з поросятами, які залились, стає власністю молодого господаря. Ті дві свиней, що повернуто було за борг, віддаються дном іншим членам клубу, які також після віддають поросят, і справа безупинно поширюється. Цей спосіб найкращий, бо клуб завжди забезпечений, що в нього будуть свині.

Справа в клубах велась остільки солідно, що клуби стали відігравати значну роль на місцевому скотарському ринку. В той час, коли, наприклад, в штаті Луїзіана в 1914 році відгодована в клубах свиня коштувала поресічно біля 45 карб., то свиня з замечного господарства поресічно коштувала біля 15 карб. Завдяки клубам можливо було розводити яку-небудь одну породу свиней, чого ніяким способом не можна було добитись раніш.

Клуби виставляли свиней, виготовлених членами, на сільсько-господарських вистав-

нах і ярмарках і конкурували з дорослими хазяями. І цікавий був випадок в 1914 році в Луїзіані: там молоді члени клубів виставляли своїх свиней на конкурс разом з дорослими господарями; і більшість нагород отримали діти. Тоді „батьки“ подали скаргу, щоб на другий рік не дозволяли дітям соромити батьків і заборонили виставляти свиней на виставках разом з дорослими. В цьому батькам відмовили.

4) *Клуби штатів.*

Перші клуби по птицімистству були засновані при народних школах в штаті Вірджинія в 1912 році і почали швидко розповсюджуватись. Членами клубів бувають дітвора і хлопці. Кожному члену клубу видається на руки 5 таблиць, куди він повинен записувати всі спостереження при своїй праці. Клуби мають на меті навчити дітей, як найкраще розводити домашню птицю: курей, гусей, качок то-що, як треба за ними доглядати і чим корисніше годувати.

З цієї таблицьки можемо бачити, як

ростуть клуби:	1912 р.	1913 р.
Кількість клубів . . .	11	226
„ членів . . .	150	3722
„ виставок . . .	3	42

Скільки отримано членами клубів нагород 440 карб. 2360 карб.

Кількість яєць покла- дених для висиму- вання	2378	11860
Яєць, які вилупились	1626	8395

Таблиця показує нам, яким буйним ці-
том розцвітають клуби в Америці.

В повідомленнях агентів, які провадять
організацію виключно клубів пташництва і
які мають кожен свій район, ми знаходимо
багато цікавих подробиць про наслідки ді-
яльності клубів.

Тая, одна дівчина за два роки продала
яєць і курчат на 180 карб.,— завдяки цим
грошам вона поступила на вищі сільсько-гос-
подарські курси в своєму повіті.

Дві сестри першого ж року своєї праці
май же на 400 карб. продали курчат. За-
вдяки цьому, вони можуть вчитися в серед-
ній школі.

Шкільні товариства в Ламані мають на
меті вчити дітей, як в найкращий спосіб об-
робляти землю і доглядати за худобою. Вони
також мають на меті вивчити користь про-
ці дробороба з порівнянні з працею міського
або фабричного робітника і приачити дітей
до організованої соціальної праці.

Ці товариства розповсюджують сільсько-
господарську освіту серед молоді головним
чином через виставки, які організують

самостійно, або в порозумінні з місцевими сіл-господ. товариствами. Видаються нагороди: за найбільший врожай, за найкраще оброблений город і т. и. Члени клубів розводять також невеличкі садки, які інспектори контролюють не менше як три рази на рік.

Слід згадати тут про шкільні товариства пташництва в Квебеці (провінція в Канаді). Там для школярів-членів знається і розсилається часопис. Річний внесок членів всього 20 коп. і кожна дитина може заплатити. Правління Товариства либярється самими школярами.

Шкільні Кооперативи на Україні.

Як бачимо, за кордоном шкільно кооперативне будівництво держко не нова справа і воно має вже за собою поважну історію. Громадянство і державна влада поставились до цієї справи надзвичайно уважно: в одних державах видані спеціальні закони для шкільних кооперативів, в других — держава через свої інституції допомагає їх утворенню. Завдяки тому, шкільні кооперативи за кордоном надзвичайно поширені і ростуть з кожним днем.

Того ми не бачимо у нас. Російський уряд не тільки був далеким, щоб видати закон про шкільні кооперативи, він ніяк не

хотів видати закона про звичайні коопера-
тивна, кооперативна для дорослих. Годі було
чекати від „поліцейської“ Росії якоїсь допо-
моги шкільним кооперативам, тіка крім тієї,
що уряд допомагає кооператорам сидіти
по в'язницях і гинути в сибірських пустелях.

Не було допомоги від громадянства, бо
та частина громадянства, яка підтримувала
владу, хутчія би дозволила ввестись в школу
навчання п'янства, ніж кооперацію; а опози-
ційна частина „мовчала“, бо блягоденствувала.

Всак таки кращі працівники на нині
народній діля розповсюдження в Росії і на
Україні кооперативного руху, розпочали
справу шкільної кооперації. Але через те,
що справу прийшлося вести потайки, „з під
поля“, щоб не побачило „надремне око“,—
годі сподіватись такого розповсюдження ко-
оперативів, яке здобали за кордоном. Були
лише побіжкові, спорадичні випадки, до
того ще не освітлені в кооперативній пресі.

Тут слід зауважити, що шановний Про-
фесор В. Тогом'янець, на підставі відомостей,
які ми має в своєму розпорядженню, лі-
чить першим шкільним кооперативом на
просторі бушної Росії кооператив під назвою
„Самопомощь“ при Апшеронській 2-х клас-
совій школі, який засновано 10 січня і за-
кінчив свій перший операційний рік 25
травня 1914 року.

В дійсності на Україні шкільні кооперативи почали існувати далеко раніше. В числі 154 газети „Рада“ за 1913 рік д. Галевич довів до відома, що до того часу існувало на Україні 4 шкільних кооперативних крамнички. Нижче ми уміщуємо справоздання шкільного кооперативу на Звенигородщині за 1912—1913 навчальний рік.

До перших років своєї шкільного кооперативу українські діти ставлялись з надзвичайною уважністю.

Школярі склали паї по 50 коп., обрали Правління і Повіреному Ряду, закупили шпитків, паперу і всього потрібного. І почалась праця у власному кооперативі, — розповідає учитель з Київського повіту.

В невеличкому розруйнованому війною селі Перевіссі біля Ковеля, ще під час австрійської окупації „після розмови вчителя про користь кооперації“ всі школярі одногласно постановили згуртуватись у спілку для набування всіх шкільних приладів.

„Хто має, виклав свою готівку, та й учитель від себе дав 3 карб., — в такий спосіб наїбрали щось поверх чотирьох з половиною карбованців, і з тим невеличким капіталом почали велике діло.

„Та як уважно наші мелоді кооператори поставились до свого кооперативу. Каж-

ний з них уважав св'ятим своїм обов'язком все необхідне до науки (сшиття, олівці, перо і т. и.) набувати лише через свою спільну. Завдяки цьому капітал обертався дуже швидко. Позаяк діло провадилося згідно з рождельськими принципами; то перед Різдвяними Святами справа кооперативну виглядала так; кращу на 3 карб. і в касі грошей біля 18 карбованців.

В одній школі на Звенигородщині, коли в-осени діти зібрались до школи, вчитель розповів в коротких словах про кооперацію взагалі і споживчу зокрема, про те, як важко добувати їм потрібні прилади і тут порадию склавши собі, щоб відкрити при школі товариську крамничку. Тут же встановили пая в 10 коп. і вступного і к.

При цьому організатор зазначав, що помилю, яку він почав робити з першого дня і провадив до кінця: „поруч з ідеєю кооперації я й дітям і їхнім батькам провадив, що їхні гривеньки окупляться, бо кожному припаде заробітку копійок 5-10. Це казати примусила мене думка, що батьки не дають грошей. Але не від одного довелось почути, що заробіток-то пусте, а таке добре діло нехай Бог благословить. Наспілки моєї помилки дали себе знати при поділлі прибутків“.

Всього записалось до Товариства 39 душ (72% всього складу школи). Треба зауважити, що справа велась в однокласовій школі з дітьми 8-11 літнього та малями вінятками 12 і 13 літнього віку, а також, що більша половина всього складу школи (1-ша група) в той час була ще майже неграмотна.

Товариство з поміж себе вибрало Правління (Раду) 3 чоловіки і Ревізійну Комісію 3 чолов. Перед виборами я з'ясував дітям переважність закритого голосування перед одвертим. Всі згоднілись на закриту балотіровку. Спершу назвали з голос скільки кандидатів, а потім кожного з них по черзі балотірували. Всім членам було роздано однакового зразку шапірці, і хто був за виставленого кандидата ставив +, а хто проти —.

Досі не можу забути цієї картинки. Кожен з дітей намагався, аби сусіда не знав, за кого він подає голос. Той закривався рукою й припав до столу, а той став на коліна і сплявся над стільчиком, один упав аж на підлогу. Людина стороння побачивши це, моглаб подумати, що у нас вирішується яесь світове питання.

Продаж провадився або Членами Ради чи Правління Кооперативу, або по черзі членами кооперативу під доглядом членів Ради (Правління).

Рахівництво провадилось по найпростішій системі, але акуратно, зразу ж після операцій; тут треба подбати, щоб всі учні провадили по черзі записи і привчались до кооперативного рахівництва.

В одному з Шкільних Кооперативів були заведені такі книжки: 1) журнал-щоденник продажу, 2) Касова-головна книга, куди в кінці кожного тижня з журналу-щоденника вписується вчучня з торгівлі, а також і всі витрати товариства: на закупку краму і инш., 3) книга крамля, 4) книга протоколів.

В другому було заведено 3 єшиття: 1) для прибутків, і видачків, куди вписувалось: коли, ким і за що внесено, чи кому й за що виплачено і розмір прибутку чи видатку. Це—дня проставлялась годинка дня і по сторінкам підводились ітоти. 2) Для запису краму, де записувалось коли, якого краму, скільки його, на яку суму привезено, за скільки його треба продати і скільки заробітку має бути від продажу його. 3) Для особистих рахунків (лицеві счета), тут для кожного члена введена була сторінка, де велись всі рахунки його. Справи в шкільних Кооперативах велись дуже добре: Учні діялись на справу кооперативу, як на свою справу, товариську. Діти всі уважно ставились до свого діла, цілком довіряючи виборному своєму управ-

літню, всі вони в той же час самі приймають близьку участь в товариських справах”.

Ми маємо перед собою кілька створених школярів кооперативів.

Тех об'єктів за 1912-1913 шкільної рік одного випадку:

ПРИБУТКИ:		ВИДАТКИ:	
Пайовик . . .	3 кар. 88 в.	Пайовик . . .	кар. 45 в.
Безпаяк . . .	40 „	До управління . . .	98 в.
Пайовик . . .	8 „ 80 „	Варухою покла 8 кар. 30 в.	
Варухою		Записки на карті 24—78 1/2	
„ за карт . 29 „ 87 „			
„ варух. поклад 21 „ —			
<hr/>		<hr/>	
Всього . . .	41 „ 67 „	Всього . 84 кар. 29 1/2 в.	
		Господар в карті . 8 „ 88 1/2 в.	

В випадку вкази кооперативі чистий прибуток 4 кар. 88 1/2 в. (за відомою вказ)

- а) на закладку для школи кар. 25 коп.
- на помічник Т. Г. Шенченко 30 коп.
- в) на відомості про випадки „Преклії“ 1 в. 22 1/2 в.
- г) Преклії на забранні карт (20% на забор) 2 „ 80 „

В цьому поділі прибутків звертає на себе увагу злибний крок видавання членам премії на забранний товар, цього не слід заводити. С тут-то і виявились наслідки нові помилки—обіцяння великого заробітку. Коли я почав балакати про те, що у нас мало цікавих книжок для читання, а тому слід би з заробітку відчислити щось на купівлю таких книжок. Згожуються, але з гурту обізна-

ються, що їм нічого не залишиться. Пропоную дати і карбованця; пропозиція приймається незначною більшістю. Та й як же! Цей майже рік я тішив поділом заробітку, а тепер і на те, і на це давай, та ще й не мало".

На другий шкільний рік в школі знов був заснований кооператив. Складався він з 52 членів (80% всього складу школи). Цей кооператив вже не обмежився одним постачанням приладд'я, книжок, а видав короткочасні позички на придбання шкільних приладд'я і довгочасні позички на придбання підручників і книг від закладів, приймав гроші на збереження, а до того ж мав свою українську бібліотеку. Таким чином цей кооператив прийняв форму споживчого та позичково-ощадного товариства. До попередніх трьох елементів різништва був доданий ще один штирок — для запису позичок. Сюди записувались на одній сторінці видачі позички: коли, кому, скільки, нащо видана позика і в які строки повинна вона повертатись, а на другій сторінці — повернуті позички — коли, від кого, скільки стояла і скільки % поступило, скільки днів позичка була на руках і скільки стояла ще зостається у даного члена. Проти кожного рядка ставиться * по нижці придатків.

Цей кооператив був пульсом шкільного життя і цікавив не тільки учнів, а й багатьох селян.

Подаю справоздання т-ва за шкільний рік (1913—14).

Баланс на 29 березня 1914 року.

Актив	Пасив
На балансові кошти . . . 58 1/2 коп.	Пайовик . . . 4 п. 60 к.
Невласн. чл. на кошти 11 „	На остранисті . . . 10 „
Вради готовили на . . . 71 „	
Готівкою грошей 11 коп. 99 „	Заказні акції 7 „ 99 1/2 „
<hr/>	
Залиш 13 коп. 89 1/2 коп.	

Оборот за шкільний рік (26/11—28/11)

Продукти:	Варити:
Пайовик . . . 8 коп. 21 к.	Пайовик . . . 8 коп. 21 к.
Повна (нафта) . . . 25 к. 82 п.	Варити акції . . . 25 к. 82 п.
Воруди, повн. суд. 16 „ 87 1/2	Наказ повн. . . 16 „ 87 1/2
1/2-власничка суд. „ . . . 12 „	Заказ на праця.
Варт. на торгів. кошт. „ . . . 25 „	і книга . . . 59 „ 24 „
Закооперативна акція 16 „ 67 „	Воруди власничка
Наказ членств. „ . . . 3 „	на остранисті 16 „ 67 „
	На утриманні — 18 „
<hr/>	
Разом . . . 341 „ 4 „	Разом . . . 123 к. 98 1/2
	Готівкою в касі 89 „ 2 1/2

Возврат було надано:

- Короткостроковий (на придбання невласт. прикладу) числом 244 на суму 6 коп. 88 1/2 к.
- Довгостроковий (на пред. відр. і праця) 95 „ 9 „ 49 „

З цієї суми відшко до членів (наказовиків) 9 короткостроковий повнотк на суму 41 коп.

На експлуатації виступало 46 вівсяк на суму 16 карб. 67 коп.

Види вівсяк:

а) од вівсякку швар	1 карб.	92 к.
б) " " праміада	5	81 ¹ / ₂
в) " " верховного вівсяку	"	35 "
г) ¹ / ₁₀ % на вівсяк	"	21 "
д) Інших вівсяк	"	3 "
	Горіхи	8 " 21 ¹ / ₂ к

За вивізком в січ 19 квіт. втрачає по порозівці частоте вівсяк лінійки 9 карб. 2¹/₂ коп. Загальна сума вівсяк вівсяк вівсяк брн вівсяк вівсяк вівсяк

а) На українську облігацію	3 карб.	— к.
б) На вивізком Т. Г. Шевченка в Київ	—	50 "
в) Вивізком вівсяк Радг-ва.	1	"
г) В вівсяк вівсяк вівсяк	"	35
д) В вівсяк вівсяк вівсяк	"	75
е) Дивізком на вівсяк (за 1 коп. на вівсяк)	—	52
ж) Премія на вівсяк вівсяк (4 ¹ / ₂ % на вівсяк) 1	"	74 ¹ / ₂
з) В вівсяк вівсяк вівсяк вівсяк	"	38

«Справа стала на досить твердий ґрунт, мов в справжньому кооперативі. Діти, розуміючи всю користь і вагу кооператива в школі, а також визнаючи його постійну необхідність, частину прибутку відчислювали в основний і запасний капітали. Характерно також і те, що премію на забор зменшили з 20% до 4%, але, безумовно, дітей не слід прихвачати до цих відсотків і в тім була хибка нашого шкільного кооперативу».

В одній школі операційний рік кооперативу дав чистого прибутку 36 карб. Учителі змовилися не підказувати, куди подіть гроші: серед школярів було дві течії. Одна група радила поділитися тими грошима, друга пропонувала накопити на них гостинців і влаштувати маленьке свято. Протежувала друга течія, тоді серед старших школярів виникла думка послати ці гроші школярам Самарської губернії, де того року панував голод. Без суперечок ця думка була узаконена. Так цілком протічно прокинувся в дитячій душі один з величких лозунгів кооперативу: всі за одного і один за всіх.

В другій школі при поділі прибутків виникло три пропозиції: 1) поділитися між собою, 2) всігнувати на г. дорож, 3) пожертвувати на фонд: „Діти для дітей“.

Після обговорення цих пропозицій, коли стали голосувати, то за першу пропозицію не було ні одного голосу, за другу—20 голосів і за третю—65 голосів з загальної кількості 85-ти чоловік, присутніх на зборі.

Цілком, так би мовити, „натурально“ заснувався шкільний кооператив в с. Чернятковській на Поділлі.

Там вчитель, помітивши, що діти люблять гратися „в крамницю“, ознайомив школярів з головними рисами споживчої кооперативу. Так утворився шкільний кооператив,

в склад правління якого ввійшли вчитель, три учні і учениця. Через три місяці діяння товариства був неабияким 5 карб. 45 коп., майовий капітал 3 карб. 65 коп. і чистого прибутку отримали 37 копійок.

Особливої уваги заслуговує організація на Кубанщині шкільної трудової артілі під назвою „Пчела“; карт зауважити, що діти самі вибрали цю форму кооператива після того, коли їх познайомили зо всіма формами.

Діти самі зробили устав артілі. З початку він мав в собі лише кілька параграфів, а потім його змінювали і доповнювали; стали збирати пів (починаючи з 2-х копійок).

З початку 1917 року коли організатор артілі повернувся з війни, артіль почала працювати; на пайовий капітал вони придбали пасіку з 4 вуликів і взяли в аренду $\frac{1}{2}$ десятичини городу. Як в пасіці, так і в городі працювали майже виключно самі члени артілі.— Праця кожного точно реєструвалася і в кінці операційного року за працю було заплачено по риночним цінам.

Матеріальний успіх був надзвичайно блискучий. Артіль мала чистого прибутку 235 карб. 39 копійок в той час, коли всього витрат було на 215 карб. 79 коп., а всі продукти (мед і картопля) продавали на 50-60% дешевше, ніж на ринку.

Але найбільший інтерес артілі полягає в її внутрішньому житті, про що буде далі.

Наведеними дуже нечисленими прикладами ми закінчуємо огляд шкільної кооперації на Україні і почасті на Кубані. Майно підстави гадати що в дійсності на Україні було багато більше шкільних товариств, але не було можливості зібрати про них відомості, в пресі це питання майже зовсім не освітлене.

Наслідки кооперативного виховання дітей.

Провідною думкою нашої книжечки було довести, що введення кооперації в школу допоможе здійснити завдання школи виховати молодих громадян, прищепити їм громадські звички, зробити з них свідчих членів людського колективу.

Ознайомившись з шкільним кооперативним будівництвом за кордоном і на Україні, ми зупинимось на тому, який вплив робило на дітей ознайомлення із кооперацією і які були наслідки кооперативного виховання дітей. Тут ми маємо спостереження людей, які працювали на цій новій ділянці кооперативного і шкільного життя.

Надзвичайно цікаві для нас слова видатного діяча світової кооперації, що має титул „апостола кооперації“ італійського міністра соціаліста Л. Луццаті.

1913 року в Венеції під його головуванням відбувся Національний з'їзд шкільних товариств взаємодопомоги. Л. Луцяті виступив гарну промову, ніж іншим, проти тих людей, які бачили щось хепське в шкільній кооперативній рухові.

Він говорив: „Шкільні Товариства взаємодопомоги винищують школярську земчку до марнотратства і до знищення всього, що їм попаде до рук“.

„Але ще важливішій той моральний вплив, який шкільні товариства роблять на дітей: зближають бідних з багатими, дужих з незолими, освічених з темними і привчають з дитинства думати про других, не переставляючи одночасно дбати і про себе“.

Організатор одного з найстарших шкільних кооперативів на Україні (Звенигород повіту) свідчить: «гарні наслідки Шкільного Кооперативу в Шкільній «Просвіті» позначивсь з першого року. Між дітьми більша одвертість, якась єдність, поменшало скарг і частіше вони стали сами ліквидувати свої непослушнікня, та я це цілком зрозуміло, бо ж кооперативне виховання, виховання в дитині громадянства, багачько допомогде загальному вихованню дитини, виховуючи самоспорагу, чесність, почуття товариської єдності, впевненість в велику силу гуртовання і необхідність його, любовь до ближ-

нього. Тут як найкраще учитель зближається з учнем не як «власть імущий», а як батько, старший брат, проявляється його думками. Учні це відразу почувують, робляться ширішими—де в них беруться тільки й слова. Утворюється атмосфера вільного єднання старшого з меншим, більш досвідченого з менш досвідченими. Тут тільки перед тобою розкривається душа дитини, її всітка.

Цікаві для нас спостереження над внутрішнім життям, першої шкільної кооперативної трудової артілі «Еджола».

Треба бачити уважні лише маленьких кооператорів, дивитись на їх роботу. Дивувалась, як при щирому і лагідному відношенню до дитячої душі з боку старшого товариша П. І. Турова (заснувальця) діти, вперто обдумуючи свій кожний крок, зрозумівають незмінні істини людського спільного життя, при звичаються до громадськості, якої так не достав тепер дорослим. Від приховування копійок, що че зотять витрачати на дачосі, діти переходять до продукційних видатків; від простого записування прибутків і видатків грошей, шляхом власного досвіду, з помилками і недоладностями—до складного кооперативного рахівництва; від безладних зборів з гармидером і криком—до організованого управління з президіумом,

правлінням, Ревізієюю Комісією; від схованки грошей в шкільній лавці скарбника— до помешкання грошей в кредитовому товаристві; від „зартної“ грн на пера, на гудзик— до продукційної, асигнаційованої свідоної праці. До всього цього діти доводять сами— а чого досягли, то вже нічно тримаються.

Для нас, культурних робітників на Україні, головне багачтво якої палягає в сільсько-господарській промисловості, особливу цікавість мають спостереження над діяльністю сільсько-господарських шкільних клубів в Америці.

Завдяки сільсько-господарським клубам, які в кожному дні поширюються і удосконалюються мільєді салоне з молодих літ призивчаються до сільського господарства і призивчаються зналецьку шанувати свою матеріяльну незалежність.

Можливість виявити власну ініціативу викликає індівідуальну енергію дітей, які, працюючи в клубах, проникаються почуттям громадянської відповідальности. Крім чисто матеріяльної користи, яку можна вирахувати в карбованцях, з цього велика користь громадського характеру, а це значно важніше і більш цікавіше*.

Інспектор шкіл Техаського графства свідчить: „За чотирьохлітній період я кон-

стантував, що учні, які приймали участь в різних клубах, діставали балів по всім наукам за винятком правопису і композиції на 11²/₃ більше ніж інші діти. По правопису і композиціям діставали на 16—23²/₃ більше ніж другі діти,—однаково хлопці і дівчата.*

Наслідком діяльності шкільних товариств стає те, що діти на практиці навчаються, як краще провадити сільське господарство і, таким чином, привикають до того, щоб лишатися на селях, а не переселятися до міст, шукаючи праці і веселого життя*.

Але вплив шкільних кооперативів не обмежується тільки дітьми, він поширюється і на дорослих, на батьків. Так навіть в освіченій Америці багато батьків дуже незгодячи дозволяли своїм дітям приймати участь в клубах, але навіть найбільш вперті з них мусили погодитися, що участь в клубах дітей принесла їм користь.

„Багато з них, побачивши гарні наслідки раціонального господарства на прикладі дітей, в корні змінили власну господарку так, як цього вимагає сучасна наука“.

„Та цим далеко не обмежуються наслідки кооперативного виховання дітей“.

Через викладання дітям початків кооперації, через заснування шкільного кооперативу, діти на практиці без всякої натури ознайомлюються з однією з найбільш трудних і остогядлих дітям наук—з арифметикою. Поруч з тим в дитячій голові надзвичайно легко вкладається сила відомостей з поля економічних і суспільних наук, діти ознайомлюються з системою громадської організації.

З малих літ вони призначаються до того, що для керування спільною працею треба виділити кількост людей, що за тими виборними треба мати воляга, що в залежності від виборів буде йти праця: — виберуть добрих—добре йти, кепських—кепсько; призначається показати себе, виборних і саму систему виборів. Діти, які пройдуть таку громадську школу, уважно поставляться до своїх громадських обов'язків; вони стануть свідомими членами своєї громадської держави.

І тоді дійсно може панувати народна влада, яку вибірає самозом весь народ і над нею має догляд, тоді тільки буде панувати дійсне народоправство: народ сам буде собою керувати, а не різні узурпатори.

Практичні uwagi що до організації Шкільних Кооперативів.

Ми тримаємося того погляду, що озна-
йомлення дітей з кооперацією в наших
школах повинно йти поруч з організацією
шкільного кооперативу, бо в кооперації те-
орії не можливо відділяти від практики.

Як же приступати до діла?

Трудно дати сталі методологічні вка-
зівки, бо література цього питання завжди
міє малу, одно лиш треба пам'ятати, що ми
маємо діло з ніжними дитячими душами,
які однаково легко, як повернути до якогось
небудь діла, так і від нього відпихнути.

Тому в цій справі не повинно бути з-
мислені примусу, обов'язковості, "ціркуля-
рщини". По виразу одного практичного дія-
ча на цій ниві "він нічого не пропонує уч-
ням, нічого не нав'язує, утримується наліть
від так званого, "наводячого методу". В
своїх бесідах просто познайомив з питанням,
що є кооперація, і вони самостійно прийшли
до думки заснувати шкільний кооператив."

Нехай ці слова і будуть методикою.

Ми добре розуміємо, що для того, щоб
знайомити учнів з кооперацією, треба щоб
був знайомий з нею сам учитель. В цій

справі ми можемо лиш вказати, що загальна кооперативна невідомість поширюється і на вчительство.

Вчителів ми рекомендуем в першу чергу ознайомитись з „Бібліотечкою Кооператора,” виданою „Дніпроросюзом”, хоч і не багато видано, але тут вчитель найде відповіді майже на всі свої запитання.

По теорії кооперації видано: Проф. М. Туган-Барановський „Кооперація, соціально-економічна природа її та мета”, Бертран: „Кооперація і соціалізм” і „Що повинен знати кождий Союзисач”; В. Тогоміланц: „Принципи і теорія кооперації”; Ж. Жіа: „Майбутність кооперації”. Цими днями вийде з друку чудова книжка російського теоретика кооперації — Миколаєва.

Надзвичайно біда поки що література по історії кооперації. Силу матеріалу по історії кооперації знайде читач в книжці Проф. М. Туган-Барановського; багато корисного знайде в „Нарисах по історії української кооперації” П. Пожарського.

Дніпроросюзом до цього часу видано також багато книжок про становище кооперації в других сторонах, а також кілька книжечок по кооперативному красному письменству.

Можна налічити багатько книжок, потрібних і корисних для ознайомлення з кооперацією, але ми обмежуємося лиш тим, що без труднощів можна тепер придбати.

Слід зауважити, що нині (а також і російська) кооперативна література поки що немає зовсім літератури, пристосованої для дітей, як це мають інші народи. Тому вчителі і взагалі організатори шкільного кооперативу придлять самому „переробляти“ і пристосувати матеріали до дитячого розуму.

При цьому обов'язково треба використати досвід англійських кооператорів-ознайомити дітей з перевагою колективної праці навіть серед тварин (коняки, бджоли, ос, бобри і багато інших).

Після ознайомлення дітей з кооперацією, коли зерно упаде на родючу землю, можна перейти до заснування кооперативу. Ми в кінці подаємо статут шкільного кооперативу. Він трохи удосконалений і перероблений в порівнянні з „Зразковим Статутом“ шкільного кооперативу, поданого д. Добровольським (В. У. Ш. 1918-1919 ч. 5). Обидва статuti уявляють собою перероблений і пристосований, по можливості до дітей статут Спільничого товариства, виданий Дніпресомом.

Статут Шкільного Кооперативу виїшов порівнюючи великим по змісту і можливо, не для всякого шкільного товариства буде придатним, особливо в сільських школах, де багато малечі. Тому нехай він буде лиш тим зразком, до якого треба йти і поки ми не маємо ще зразкового статуту для шкільних товариств, радимо триматися прикладеного.

Коли ж не найдуть можливим з першого року це зробити, ми радимо самому вчителеві скласти статут для своєї школи, як це робили піонери цього діла в нас, на Україні.

Треба тільки похвалити такі, на нашу думку, головні принципи в статуті:

1) Загальні Збори членів кооперативу вибирають розпорядчий орган—Правління Кооперативу і Ревізійну, або Повірочну Комісію. В склад Радн і Ревізійної Комісії обов'язково входить учитель.

2) Всі біжучі справи вирішуються виборними органами колегіально.

3) Правління відповідає перед Загальними Зборами, які повинні збиратись не менш разу в місяць.

4) Ревізійна Комісія керується загальними положеннями.

5) Всі операції Товариства, а також рахівництво повинно проводитись під доглядом членів Правління по можливості всіма членами кооперативу для практичного ознайомлення їх з працею кооперативу.

6) Для того, аби постанови Загальних Зборів мали певну правну силу, необхідно, аби всі постанови Загальних Зборів і Правління затверджувались Педагогічною Радою школи.

Ми радимо звернути особливу увагу на ознайомлення дітей з статутом, бо це зразу внесе порядок в справу кооперативу.

Що торкається рахівництва, то ми радимо, як і відносно статуту ставати зразу на кооперативний шлях і заводити кооперативне рахівництво зо всіма книжками. „Дні-пресозом“ видання підручник Єгорова: „Рахівництво для сільських споживчих товариств по простій американській системі“.

Ми попереджуємо, що ця система для інтелігентної людини не буде трудною, щоб її зараз завести в шкільній кооперативі. Як би і виникли якісь запитання, то інструкторі місцевого кооперативного Союзу, або практики—кооператори дадуть пояснення і вказівки. Користь від цього для кооперації буде колосальна: будуть виконуватись кадри свідомих рахівників, брак яких тяжко відчував тепер кооперація.

А як би було неможливо завести належне рахівництво по зразку спільничих товариств, то від примитивного рахівництва треба вимогати слідуєчого: записування операцій повинно бути своєчасним, не змішувати операцій по прибуткам і по видавкам, вести рахунок кожного капіталу окремо.

Звертаємо увагу на велике значіння перших Загальних Зборів. Вони повинні буде встановити порядок відпуску товарів, $\frac{1}{2}$ на пай, $\frac{1}{2}$ на вкладки і вибрати керуючі органи.

Відпустити товар треба за готівку, це є одна з заповідей „кооператора“, — це ми повинні провадити в життя.

На пай радимо начисляти не більше 6% річних, за вкладками радимо не ганятись на перших порах, щоб не обезсилюти кооперативу. При сучасній бракові, потрібного для школи вкраю, операції будуть невеликі, і, коли посиляться вкладки, то весь прибуток може піти на $\frac{1}{10}$ по вкладкам. Краще щоб дала кооперативом допомогу Педагогічна Рада, або інші громадські інституції.

Що повинна зробити Українська Кооперація для кооперативного виховання дітей.

Українська Кооперація повинна незвичайно уважно поставитись до нової ще в нас галузі культурно-просвітної діяльності до кооперативного виховання дітей. Коли ми хочемо, щоб наші численні кооперативи були дійсними кооперативами по праці і по дузі, то треба енергійно приступити до виховання молодих свідомих кадрів кооператорів, які б по нелегкому, але то дійсно кооперативним шляхом, провдали справу.

Це може зробити лише кооперативне виховання дітей, видання кооперації в школу в той спосіб, як зазначалось раніше — ознайомлення дітей з кооперацією і організація Шкільних Кооперативів.

Що ж для цього треба?

У час абсолютний брак літератури по кооперації, пристосованої для дитячих літ, яку мають багато народів. І тому першим завданням кооперації в особі Центрального Українського Кооперативного Комітету, як Ідейного центру, подбати про утворення такої літератури, а по можливості і часопису для дітей, де б вилась пропаганда кооперативних Ідей.

Треба також наблизити кооперативну літературу до школи, щоб міг познайоми-

тись з кооперативним рухом сам вчитель, і після провадити кооперативні ідеї в школу. Тут вже повинні допомогати союзи кооперативів і окремі товариства. Ми пропонуємо Союзам, а також і окремим товариствам складати невеличкі бібліотечки по кооперації—видання „Дніпро Союзу” переважно, також все що корисного і є під руками—і передавати їх у ті школи, які мають ознайомлювати дітей з кооперацією. Не велика дуже коштовність бібліотечки (Бердичівській Союз улаштував такі бібліотечки і коштують вони в валітуралл біля 100 карб.) не обтяжить ни Союзу, коли б навіть Союз подарував такі бібліотечки школам свого району, ни окремих товариства, яке повинно позарувати бібліотечку своїй школі. Це ми радимо зрешті не гаянись,—і перший крок в справі кооперативного виловання дітей буде зроблений.

Обов'язком кооперативного Ізнього центру повинно бути також вироблення статуту для шкільних кооперативів, а також затвердження його значайним державним шляхом, як це зроблено, наприклад в Італії або Франції. Після закону про шкільні кооперативи коли він буде на Вкраїні виданий, шкільні товариства, при де-яких умовах, значайно будуть мати права юридичної персони, що спричиниться до Ізнього розвитку. Во

до цього часу шкільні кооперативи не користуються в державнім житті ніякими правами.

Кооперація в особі союзів повинна допомогати шкільним кооперативам також в справі їхньої організації і в справі торгівлі.

Інструкторські відділи союзів повинні також допомогати шкільному товариству своєю порадою і вказівками, як і звичайному кооперативові, інструкторі не повинні обминати шкіл при своїх поїздках по району. Треба допомогати в справі заведення належного кооперативного рахівництва: забезпечити шкільні кооперативи потрібними рахівничими книжками, — бо тільки тоді буде велика виховуюча користь від шкільних кооперативів, коли в них рахівництво „буде поставлено, як слід.

В справі торгівлі Союзам повинні на шкільні товариства дивитись так само, як на звичайні кооперативи. Крам, потрібний для школи, треба відпускати по такій же ціні, як і всім товариствам; треба йти на зустріч, коли шкільні кооперативи будуть брати в борг, при тій умові, що такі операції будуть затверджуватися Педагогічною Радою школи. Ми радимо шкільне приладдя і книжки відпускати тим селам, де є шкільні кооперативи, виключно останнім, що підійме їхній авторитет в очах батьків.

Коротко кажучи, Союзи в своїх зносинах з шкільними кооперативами — торговельними і неторговельними — повинні бачити перш за все саме кооперативне товариство, тільки складене не з дорослих, а з школярів. Але цього мало: союзи повинні взяти шкільні кооперативи під своє особливе піклування, твердо пам'ятаючи, що ми виховуємо молодих кооператорів. Всі справи шкільного кооперативного будівництва треба з'осередити, на нашу думку, в культурно-просвітніх відділах Союзу, як що такий відділ функціонує.

Ця галузь культурно-просвітньої справи як і взагалі просвітня діяльність, ні в якому разі не повинна бути в очах кооперативу чимсь другорядним: вона повинна йти поруч з його головними інтересами*.

Підносячи справу з шкільними кооперативами, ми цим самим підносимо культурний рівень наших сучасних членів кооперативів. Нехай вони, а також і все громадянство знає, що кооператив «не тільки купують, продають і розважають крам, а також ведуть боротьбу за інші принципи культури. Нехай всі стануть свідомі того, що та боротьба може розвиватися лише при інтенсивній просвітній праці, що вона тісно і взаємно сполучена з піднесенням добробуту народ-

нього. Нехай ця праця стане нашим невідкладним обов'язком,— і тоді хутко ми будемо жати те, що сами посідали*.

Останнє слово до українського учительства.

До Вас, українські учителі, звертаюся з останнім словом: бо Ви виховуєте нашу молодь, Ви найближче повинні до неї стояти і від Вас залежить ознайомити своїх учнів з високими кооперативними ідеалами.

Для вчительства, головним чином, і призначається ця, далеко неповна і невичерпуюча праця.

Закликаємо Вас звернути увагу на наш нарід: Ви придбайтеся, як він руйнує власними руками свою батьківщину, як він сам себе обкрадає. Бо не було освіти, ніхто не навчав, як треба жити в громаді, не виховували в наших школах будучих громадян своєї держави.

Тепер цього не повинно бути.

Виховуйте свідомих громадян з молодих літ, прищеплюйте їм громадські звички.

Ми наводимо слова одного з українських народніх учителів, який закликає до цієї нової праці:

„Виховуймо громадянина з дитинства, бо ж моральна відповідальність за долю нашого краю падає й на нас — народніх учителів.

Огляньмося бо назад. Який слід залишила наша півстопітня просвітня праця? Хуліганство все розростається і товстить в собі сліди нашого казенного виховання. А від грамотности через кілька років у людях востається тільки уміння нашкроматити на хлібі чи на тині скілька благочудних слів, а ще далі „грамотний“ вже сам замічує себе до малограмотних і з гусналим робіснується. Тому то ми — народні учителі — не будьмо тільки якимсь чиним знаряддям в чийсь руках і не жлімо, поки нам звелять щось робити, а сами вшучуймо засоби й методи до просвєдіння серед громадянства культури й поступу*.

Одним з таких методів є кооперація в школі, як ми вже про це говорили.

Не треба лякатися, що трудно завести шкільний кооператив, не треба лякатися перших невдач, не треба лякатися своєї власної кооперативної неосвідомости, бо це все можна перемогти, коли буде щире бажання допомогати своєму народові.

Майже в кожній школі, особливо великій, існують шкільні крамнички, де продається учням різне шкільне приладдя. Крамничками завідує хто-небудь з учителів, — і, всі знаємо, який неприменний обов'язок після звичайної вчительської праці клопотатись про крамничку і торгувати в ній.

Візьміть і „кооперізуйте“ ці крамнички, улаштууйте замість них шкільні кооперативи; і замість непримих хвилинь Ви будете переживати надзвичайно приємні часи, коли з Ваших учнів будуть виховуватися молоді громадяни.

Ми повинні наблизити школу до життя; стати справжніми народними учителями, а не „преподавателями“ далених від життя наук.

В дітях ми повинні бачити наших наступників в будуванні життя: як ми навчимо, так і будуть будувати і коли ми хочемо, щоб вони будували життя не так, як будували їх батьки,—то, готуймося до цього заздалегідь.

Ми повинні розпочати працю по вихованню в школах молодих громадян: цього вимагає від нас історія—і, коли ми не зробимо цього, годі чекати від неї помилування. Брак буде суворий,—але ми його цілком заслужили.

Б. Ржевський.

Д О Д А Т О К.

Статут „Шкільного Кооперативу“.

А. Для чого засновується Товариство.

§ 1. Товариство „Шкільний Кооператив“ засновується при (назва) школі для того, щоб прищепити учням нахил до кооперації, ознайомити їх з різними формами її і привчити до ведення кооперативних справ і, таким чином, ширити серед учнів громадську свідомість і освіту і щоб через заснування шкільного кооперативу підняти добробут учнів.

Б. Що має робити Товариство.

§ 2. Щоб досягти всіх завдань Товариство провадить роботу:

а) Постачає учням через свою крамничку по недорогій ціні шкільні прилади, піручниця, різні корисні книжки, одягу і інші речі першої необхідності;

б) Приймає як од своїх членів, так і від усіх інших учнів школи грошові вкладки на збереження;

в) Одержимає при школі зразкове поле, зразковий сад і інші галузі зразкового господарства заводить при школі садничок воржесних садівничних дерев і дбає про розповсюдження на селі доброго насіння і посідок доброго сорту;

г) Заводить прокатну станційку с.— г. машини і знаряддя;

д) Допомогає учням в навчанню різних рукописел, придбанню матеріалів і організовує збут продуктів виробу;

е) Улаштовує кооперативні лекції, читання, бесіди, сьята, мандрівки, гуляння і закладає свою бібліотечку;

ж) Матеріально допомагає своїм членам одержувати ширшу кооперативну освіту.

§ 3. Крам продається членам товариства тільки за готові гроші, але за згодою загальних зборів і на умовах, які збори вироблять, крам може продаватись Членам Товариства в борг.

В. Права та обов'язки Товариства.

§ 4. Товариство має право заводити та збувати власне рухоме майно, засновувати різні капітали та фонди, приймати жертви, позичати для досягнення своїх завдань гроші, складати умови й вступати в договори та брати обов'язки, вступати в однородні пометі організації і сован.

§ 5. Т-во має право продавати свій крам і иншим учням школи не членам на умовах, зазначених Загальними Зборами і виключно за готівві гроші.

Г. З кого і як складається товариство.

§ 6. Дійсним Членом „Шкільного Кооперативу“ має право бути кожний учитель і учень (назва) школи; Членом Співробітником — кожний громадянин села (чи міста), який почував нахил до освіти народньої та кооперації, без різниці полу й не молодший шкільного віку.

§ 7. Всі нові члени, крім ініціаторів Т-ва, приймаються Радою Т-ва.

Увага: Не прийнята Радою до Т-ва особа, може оскаржити постанову Ради Загальним Збором.

§ 8. Кожен Член Т-ва вносить до скарбниці Т-ва пая в розмірі карб. (чи коп.) (як), і вступного внеску карб.

§ 9. Член Т-ва, подавши писану чи словесну заяву, може вийти зі складу його.

§ 10. Член Т-ва що не заплатив підряд трьох чергових внесків розсроченого пая, а також що порушує статут Т-ва і взагалі чин — небудь шкодить Т-ву, — по постанові Загальних Зборів закритим голосуванням може бути виключений із складу Т-ва.

§ 11. Виключений член може бути знову прийнятий до Т-ва не інакше, як по постанові Загальних Зборів.

§ 12. Добровільно вибувший член (§ 9) несе грошову відповідальність по справах Т-ва по день подачі ним заяви про вихід з складу Т-ва, а виключений (§ 10) по день його виключення Загальними Зборами.

§ 13. Вибушому чи виключеному члену повертаються його пайові внески, за винятком його боргів перед Т-м, по скінченню рахунків за календарний рік, коли член вибуває до Нового року, чи по скінченню рахунків за весь шкільний рік, коли член вибуває після Нового року.

Д. Кошти Товариства.

§ 14. Кошти Товариства складаються з капіталів: а) пайового, б) оборотного нероздільного, в) запасного та г) спеціальних.

§ 15. Оборотний нероздільний капітал складається: а) з жерте Т-ву, б) вступних внесків та сум, які щороку відчисляються в цей капітал від загальних прибутків. Оборотний нероздільний капітал призначається для оборотних коштів Т-ва, але за згодою загальних Зборів може бути повернутий на придбання нерухомого майна, а також інвентаря.

§ 16. Паєвний капітал складається з паєвих внесків і призначається для оборотних коштів Товариства.

§ 17. Позички робляться Радою Т-ва для збільшення різних капіталів на умовах, в кожному випадку зазначених Загальними Зборами, і в загальному своїм розмірі не більше подвійного основного капіталу.

§ 18. Видачі приймаються як від членів Т-ва, так і від всіх інших учнів школи на умовах і по правилах, означених Загальними Зборами.

§ 19. Паєвий капітал та позички призначаються для торговельних операцій та біжучих витратів Т-ва. Для тієї ж мети можна витрачати також певну частину інших капіталів Т-ва (§ 15).

§ 20. Запасний капітал складається: а) із щорічних відчислень з чистого прибутку, не менш 20% (§ 23), б) з сум, що випадково поступають у Т-во і в) з 1/2% на запасний капітал.

§ 21. Запасний капітал призначається для повнення збитків по операціях Т-ва як-то: непідтверження боргу ким-небудь з довжників Т-ва, порча вряду. Запасний капітал можна витрачати тільки по постанові Загальних Зборів.

§ 22. Частина запасного капіталу в кількості не більше половини його, по-

постанові Загальних Зборів може бути прилучена до оборотного капіталу, а решта мусить бути в державній ощадній касі, чи кредитовій якій інституції.

§ 23. Товариство має право засновувати спеціальні капітали для окремих господарських, благодійних та просвітніх потреб по чому Загальні Збори визначають порядок їх витрачання. Ці фонди складаються з призначених для цього частин чистого прибутку та з добровільних внесків членів.

§ 24. Грошова сириньна завжди зберігається у шкелі, крім ж від неї—у Скарбниці і в голден. Скарбниця без відома Правління не може витрачати ніяких коштів Т-ва.

§ 25. Чистий зиск Т-ва по скінченні рахунків за весь шкільний рік Загальними Зборами розподіляється так:

- а) на культурно-просвітні справи не менш 30%.
- б) в запасовий капітал не менш 30%.
- в) на заснування різних капіталів і фондів.

§ 26. Збитки Т-ва покриваються з запасового капіталу, а за нестачею його—розкладаються поміж усіма членами Т-ва і поповнюються негайно.

Е. Як Товариство пораджує своїми справами.

§ 27. Всіми справами „Шкільного Кооперативу“ пораджують: а) Загальні Збори його членів і б) обрані для цього Правління Товариства.

а) Загальні Збори Т-ва.

§ 28. Загальні Збори бувають чергові й позачергові (або ж звичайні і надзвичайні).

§ 29. Чергові (звичайні) Загальні Збори скликаються Правлінням Т-ва довічі на рік: 1) по скінченні рахунків за першу половину шкільного року, між 1 січня, і 1 жовтого і 2) по скінченні рахунків за весь шкільний рік.

Увага 1: Рахунки за першу половину шкільного року — це з початку шкільного року до 31 грудня включно, а рахунки за весь шкільний рік з дня відкриття навчання в школі (в — осени) до дня закінчення його (весною).

Увага 2: В тім разі, коли діяльність „Шкільного Кооперативу“ не припиняється в квітку, рахунки за весь шкільний рік закінчуються останнім днем перед відкриттям навчання в школі (з осені) і другі чергові Загальні Збори скликаються не пізніш двох тижнів по відкритті навчання.

§ 30. Позачергові (надзвичайні) Загальні Збори можуть бути скликані при потребі правлінням Т-ва, Ревізією або Комісією, шкільною (чи Педагогічною) Радою, або по завіті про це в правління Т-ва, підписаній не менш як $\frac{1}{2}$ частиною числа членів Т-ва.

Увага: Про день, годину і місце Загальних Зборів правління сповіщає поштою за 3 дні членів Т-ва, виклавши на особісті всі справи, що мають розглядатись Загальними Зборами.

§ 31. Загальні Збори відбуваються під проводом Голови, якого вибирають з поміж присутніх членів-учителів чи інших членів, не молодших 18 років. Вибирають також товариша Голови та писаря, щоб він протоколи Зборів, з поміж загального числа присутніх членів.

§ 32. Загальні Збори вважаються дійсними, коли на них прибуде $\frac{1}{2}$ частини членів Т-ва. Коли ж вирішуються питання про розширення діяльності Т-ва про збільшення або зменшення оборотного, нероздільного та зарплатного капіталів, про закладення позик (займів) про виключення членів, про зміну і доповнення статуту, про ліквідацію справ Т-ва—потрібна присутність $\frac{2}{3}$ членів Т-ва.

§ 33. Коли Загальні Збори не відбудуться через недостачу потрібного числа

членів, то не скоріш як на другий день, призначається нове зібрання, котре відбувається при всякому числі членів.

§ 34. Всі члени Т-ва, як дійсні, так і співробітники, які заплатили до дня збору належний внесок пая (§ 8) на Загальних Зборах мають однакове право голосу.

§ 35. Постанови на Загальних Зборах приймаються звичайною більшістю голосів присутніх на Зборах членів і відрятим голосуванням. Всі ж вибори, а також питання про виключення членів, про призначення платні і нагород членам Правління, про досрочне усунення членів Правління чи Ревізійної Комісії, а також в випадках, коли найде потрібним Загальне Зібрання вирішуються зяврятим голосуванням.

§ 36. Загальні Збори вирішують такі справи:

а) визначають порядок, розмір і план праці Т-ва;

б) вибирають і усувають Правління, голову, заступника голову, секретаря, писаря, а також і не менш двох членів Правління, Членів Ревізійної Комісії та кандидатів до них;

в) розглядають і утворюють справоздання Правління Т-ва, обрхунок на другий рік, відчити Ревізійної Комісії.

г) розглядають запитання і внесення Рад, Ревізійної Комісії та Членів Товариства;

д) зазначають способи набуття рішних капіталів та порядок трати їх;

е) дозволяють Правлінню робити позички (займи) і устанавляють порядок і умови приймання вкладок та видачі членам позичок;

ж) розглядають питання про придбання майна;

з) виключають з Т-ва шкідливих членів;

і) розподіляють чистий зиск;

к) розглядають справи від Правління Т-ва;

л) вирішують питання про зміну статуту, про ліквідацію справу Т-ва і взагалі розв'язують всі питання, що випливають з діяльності Т-ва і не передбачені цим статутом.

4) *Правління товариства.*

§ 37. Правління перебірає всіма справами Т-ва і відповідає перед Загальними Зборами за все що робить.

§ 38. Правління Т-ва складається не менш, як з шести членів, з котрих один обов'язково від учителів данної школи, і двох кандидатів до них, обраних Загальними Зборами на повсякденну шкільного року.

Увага 1: Коли в склад Т-ва входять не менш п'ять членів—оборобитимців, вони в праві мати свого представника в Правлінні на обов'язкового; в такому разі Правління складається не менш як з семи членів.

Увага 2: Окремим членів, або і все Правління, коли вони не обов'язано своєму призначенню, Загальні Збори в праві переобрати і раніше строку.

§ 39. Правління Т-ва збирається на засідання не менше одного разу на тиждень в призначений день.

§ 40. Постанови Правління вважаються дійсними, коли на зібранні їх було більша половина членів Правління.

§ 41. Правління Т-ва проводить таку роботу:

а) купує, продає й зберігає акції, видає й відібрає позички, приймає й повертає вкладені гроші по дорученню Загальної Зборів і повертає гроші (задня: зброю згоди в місцях Т-ва і взагалі веде всі грошові справи Т-ва;

б) зберігає гроші майже, і всі цінності Т-ва;

в) веде й розподіляє і рахує гроші Т-ва;

г) подає на Загальні Збори запровадження, обрання і проєкти роботи;

д) приймає нових членів;

е) виконує загальні обов'язки (на Педагогічно Радю постанови Загальної Зборів;

ж) представляє об'єкт Товариства у всіх місцях;

з) виконує все що має всія спраці Товариства.

зо) Перебує діяльними правління.

§ 42. Для перевірки діяльності Ради Т-ва Загальні збори на кожний піароку, або в на весь рік, обирають Ревізійну Комісію, яка складається не менше як з трьох членів. (в тім числі при змозі один представник від учителів чи досвідчених членів співробітників.)

§ 43. Головує в Ревізійній Комісії представник від учителів, а за відсутністю його — по вибору Комісії з поміж своїх членів.

§ 44. Повірочна Комісія не менше одного разу на місяць, а також по заяві, підписаній не менше як $\frac{1}{10}$ частиною всіх членів Т-ва, або по вимганню Шкільної (чи Педагогічної) Ради, — робить повірку грошей, рахунків і майна Т-ва. Про результати повірки Повірочна Комісія подає відчет черговим (чи позачерговим) Загальним Зборам.

§ 45. В тих разі, коли Повірочна Комісія викриє якісь злі вчинки в діяльності Правління, Т-ва, Повірочна Комісія негайно скликає Загальні Збори.

а) Кому підлягає Т-во в своїй цілі, а

§ 46. Товариство „Шкільна Кооператива“ в своїй праці і всіх справах підлягає Шкільній Раді, чи, по дорученні останньої, Педагогічній Раді, яко педагогічно адміністративному органу всієї школи.

§ 47. Всі постанови, як свої, так і Загальних Зборів Т-ва, Правління подає кожн раз на затвердження Шкільній (чи Педагогічній) Раді і без такого затвердження ні одна постанова не може бути переведена в життя.

Увага: Коли Рада Т-ва не одержить од Шкільної (чи Педагогічної) Ради затвердження чи скасування постанови через три дні з дня подачі їх, постанови ці вважаються затвердженими, і Рада Т-ва в праві провадити їх в життя.

§ 48. Рада Т-ва подає Шкільній (чи Педагогічній) Раді не менш, як в одному примірнику, що — місячне справознання.

г) Припинення діяльності Т-ва.

§ 49. В разі, коли Т-во під час літніх канікул припиняє свою роботу, Правління Т-ва передає всі кошти, діловодство і майно Т-ва на збереження школі; з-осени ж при початку праці в „Шкільній Коспиративі“ наново виbrane Правління приймає од школи знову кошти, майно і діловодство Товариства.

§ 50. Коли Т-во назавжди припиняє свою діяльність, то діловодство його передається школі, а всі кошти і майно „Шкільній Просвіті“^{*)}, а за відсутністю останньої при школі — по постанові Загальних Зборів сільської (чи міської) Просвіти або школі.

§ 51. При повнім припиненні діяльності Т-ва в першу чергу повертаються всі борги Т-ва та вклади і нарешті — паї.

§ 52. В разі, коли власних коштів Т-ва не вистачить для повернення всіх довгів, і робиться розкладка між всіма членами Т-ва, які лічаються ними під той час.

*) Для зарахування до першої Шкільної Коспиративом" або незалежною колекцією громадян треба виставити „Шкільну Просвіту“, що буде мати певний вплив на місцеву культуру нашого вичетельства „Шкільної Просвіти“ історично на Україні в значно більшій мірності, ніж „Шкільної Коспиративом“

При Хульгурно-Об'єднанні 69141
Ведичівського Районного Союзу Кооперативів

„РАЙОНБАНКА“
ІСТНУЄ КНИЖНА КОМБОРА

(Собора, площ. 3)

Котра має великий вибір шкільних підруч-
ників кооперативної літератури, книжок по
красному письменству, та інших, а також
листівок, мал. портретів і зштівків.

Постача кооперативна, державні книги, банків, та інше

Вийшов з друку місячний одринний календарь
на 1920 рік.

Бердичівський Районний Союз Кооперативів
„РАЙОНБАНК“

Проводить всі депозитні його операції операції I, з обрання, виключно від приватних осіб та установ закладах, по котрим до звичайних платежів:

по біжучим рахункам 5¹/₂%

по строковим на 6 місяців 5¹/₂%

„ „ на 1 рік 6¹/₂%

„ „ на 3 роки 7¹/₂%

Строкові вклади й біжучі рахунки

звільнюються Банком негайно готівкою

без обмеження суми

(виключноість буває лише по рахункам в'їхних переказами та чеками).

На обов'язках Банку відповідають кооперативами всі вродять в його склад.
